

Az elektronikus folyóiratok beszerzésének problémái

Az elektronikus folyóiratok rengeteg munkát adnak a könyvtárosnak éppen egy olyan időszakban, amikor a munkaerő leépítése került előtérbe. Az alábbiakban a *Konstanzi Egyetemi Könyvtár* tapasztalatai alapján tekinti át a szerző azoknak a folyóiratoknak a kezelése során jelentkező nehézségeket, amelyeket a könyvtár nyomtatott verzióban is előfizet, vagy az elektronikus változatot külön díj nélkül kapja meg. (A nehéz anyagi helyzet miatt a külön térítésért kapható elektronikus verziók gyakorlatilag kiesnek a könyvtár érdekköréből.)

A könyvtár értelemszerűen valamennyi folyóirat-előfizetését igyekszik egy folyóirat-ügynökségen keresztül lebonyolítani. Több kiadó azonban nem hajlandó folyóiratai online verzióját az ügynökség bevonásával nyújtani. Ezek megkívánják, hogy a könyvtár regisztráltassa magát a kiadónál egy licenszszerezéssel vagy online. Van olyan kiadó is, amelynél a regisztrálást minden folyóiratra külön kell elvégezni.

Mivel a kiadót az érdekli, hogy ki és milyen gyakran használ egy-egy folyóiratot, általában nem lehet az egész egyetemi campusra szóló használati engedélyt kapni, hanem csak bizonyos terminálokra, s a kiadók a végfelhasználók személyi adatait is rögzítik. Az indok nyilvánvaló: a gyakrabban használt folyóiratok előfizetése gyorsabban, a többieké csak a szokott mértékben drágul. Esetenként csak hosszas levelezéssel és a kiadói hierarchia megjárásával lehet megszerezni az egész campusra szóló hozzáférési engedélyt. Ezután lehet letölteni az interneten előkészített regisztráló oldalt a saját rendszerbe, s folyóiratonként elkészíteni hozzá a linkeket.

A kiadó által megküldött lista a könyvtár által előfizetett folyóiratokról a folyóirat-ügynökségek igénybevétele miatt nem tükrözi pontosan a helyzetet, hiszen csak azokat tartalmazza, amelyeket a kiadó közvetlenül a könyvtárnak szállít. További lépésekre van szükség ahhoz, hogy a kiadó hozzájáruljon az ügynökség által küldött folyóiratok elektronikus változatainak igénybeviteléhez. Ezért célszerűnek látszik, hogy a könyvtár egy-egy kiadó valamennyi folyóiratát ugyanattól az ügynökségtől rendelje meg.

Minél nagyobb a könyvtár, annál nagyobb a valószínűsége, hogy több ügynökséget vesz igénybe. Az egyes ügynökségeknek azonban más-más számítógépes rendszerek vannak, köztük egyszerűek és igen bonyolultak. Általában megengedett a használatnak, hogy az ügynökség egész állományában folytasson tematikus keresést, egészen a

kivonatok szintjéig, függetlenül attól, hogy mely folyóiratokra fizetett elő a könyvtár. Ez az előny azonban nehézségeket okoz a használatnak, hiszen nem minden esetben juthat el a cikk teljes szövegéhez a rendszeren keresztül, csak a könyvtár által előfizetett címek esetében. Ha pedig a könyvtár közvetlenül szerzi be a címet, akkor át kell kapcsolnia a könyvtár saját rendszeréhez, még akkor is, ha a könyvtár csak egyetlen ügynökséggel áll kapcsolatban.

A könyvtár különböző forrásokból (kiadók, ügynökségek, használók, szakreferensek) tájékozódhat arról, mely folyóiratok férhetők hozzá online is. A kiadói honlapokon szereplő listákat célszerű egybevetni a saját állománnyal, ami meglehetősen időigényes folyamat. Ezért ezt csak akkor érdemes elvégezni, ha az elektronikus változat külön díj nélkül, vagy a nyomtatott verzióval együtt kapható meg. Nem árt tisztázni azt sem, milyen feltételekkel lehet az online verziót használni.

Ha a behasonlítás a saját állományba megtörtént, akkor lehet az ügynökséggel felvenni a kapcsolatot az előfizetői szám (subscriber number) megszerzése, vagy a címnek a rendszerbe való felvétele, vagy egy licenszszerezés megküldése végett.

A regisztrációs folyamat során különféle meglepetések érhetik a könyvtárost. Ezeket a nehézségeket az *Oxford University Press* és a *Cambridge University Press* által kiadott folyóiratok kapcsán ismerteti a szerző. Legkönnyebb helyzetben akkor van a könyvtáros, ha a folyóiratot egy olyan amerikai egyesület adja ki, amely tagja a *HighWire Press* nevű szervezetnek. Mindenesetre célravezető új megrendelések esetén tájékozódni a kiadó online-politikájáról:

- Kínálja-e a kiadó folyóiratait online módon is?
- Az online verzió ára bennfoglaltatik-e a nyomtatott verzió árában?
- Felár mellett is kívánatos az online változat?
- Mely ügynökségnél fut a kiadó többi lapja? (Érdemes ugyanott előfizetni.)
- Az ügynökség egyben a kiadó elektronikus folyóiratainak az ellátója is? (Ez esetben az elektronikus verziót együtt kell megrendelni a nyomtatottal.)
- Ragaszkodik-e a kiadó egy licenszszerezés megkötéséhez?
- A címet lehet-e mindjárt online regisztrálni?

A beszerzéssel kapcsolatos feladatok mellett természetesen nem lehet megfedkezni a katalógizálási teendőkről sem a saját rendszer, sem pedig a központilag vezetett adatbázisok számára.

Ajánlott az elektronikus folyóiratokat egy külön, belső rendszerben nyilvántartani. Ezt indokolja, hogy sokat kell reklamálni még egy előfizetői szám vagy az online hozzáférés engedélyének megszerzése esetében is. Valahol dokumentálni kell a használói neveket (usernames) és a jelszavakat (passwords). Érdemes ebbe a nyilvántartásba már akkor beilleszteni egy-egy újabb elektronikus folyóiratot, amikor még meg sem rendeltük.

A fentiekből kiviláglik, mennyi, s előre alig kiszámítható munkával jár az elektronikus folyóiratok kezelése, s mennyire ki van szolgáltatva a könyvtár a kiadónak. Sok múlik azon, hogy a

könyvtárosnak sikerül-e személyes kapcsolatokat kiépítenie, ismeri-e kiadói partnerének e-mail címét.

Egy sor kérdést (archiválás, licencszerződések, konzorciumok, használati statisztika) nem is érintett a szerző, s csak reméli, hogy az egyes könyvtárak számot vetnek az elektronikus folyóiratok támasztotta munkaerőigénnyel.

/GÖTTKER, Susanne: Elektronische Zeitschriften. Wie kommen die Volltexte in die Bibliothek? = Bibliotheksdienst, 33. köt. 6. sz. 1999. p. 972–979./

(Papp István)

Elektronikus folyóiratok Oroszországban és a GPNTB-ben

Az oroszországi nagykönyvtárak, ha nem is veszik egészen kétségbe az elektronikus folyóiratok fő szószólóinak azt a jóslatát, hogy ez az új folyóiratváltás hamarosan teljesen kiszorítja a régit, kellő figyelemmel vannak a vele kapcsolatos fejleményekre. És: ahol csak mód van rá, megtörténik e folyóiratok „hadrendbe állítása” is.

Mindenekelőtt az elektronikus folyóiratok kiadásának villámgyors térhódítása gyakorol mély benyomást a szakmai körökben. Ezen belül az, hogy e tekintetben a vezető folyóirat-kiadók (Wiley, Academic Press, Springer, Kluwer, Elsevier stb.) járnak az élen. Így pl. 1998 végén az Elsevier kiadta összes, mintegy 1200 folyóiratnak már az elektronikus változata is rendelkezésre állt, ami arról tanúskodik, hogy napjainkban a hagyományos és az elektronikus váltás „együttélése” a leggyakoribb. A Springer ugyancsak gyorsan futtatta fel elektronikus folyóiratainak számát (1998: 180, 1999: kb. 400 cím). Mind több a csak elektronikus formában létező periodikum (pl. *New Journal of Physics*, amely amerikai és német kooperációnak köszönheti létét).

Némely kiadó elektronikus periodikumait ön-maga terjeszti (ilyen többek között az Academic Press és az Elsevier Science), más kiadók viszont közvetítőkre bízák a terjesztést (nem utolsósorban előfizetési ügynökségekre, pl. a Swetsre, az EBSCO-ra). Az ügynökségi megoldás azért fontos a (különösen az oroszországi, „bonyolult anyagi helyzetben levő”) könyvtárak számára, mivel olyan „csomagkínálati” vannak, amelyek révén lényeges megtakarításokat lehet elérni. Sőt: ezek a szervezetek esetenként ingyenes szerverhozzáférést is biztosítanak a potenciális megrendelőknek.

Az elektronikus folyóiratok legfőbb erényének Oroszországban is a gyorsaságot tartják (pl. a *Journal of American Chemical Society* elektronikus változata 11 hónappal előzi meg a nyomtatott megjelenését).

A könyvtárak mielőtt hozzáfognának az elektronikus folyóiratok beszerzésének és használatának meghonosításához, jól teszik, ha alapos elemzésbe kezdenek kurrens folyóirat-állományukat és az elektronikusfolyóirat-kínálatot illetően. Ezáltal lehet megtalálni az „arany középutat” a régi és az új váltáshoz tartozó címek megrendelésének kérdésében.

A GPNTB mindenesetre az efféle vizsgálódásoknak és tájékozódásoknak köszönhetően 1999-ben a következő kínálatot tudta biztosítani használóinak az elektronikus folyóiratokból:

- a Springer kiadó 400 címe,
- 350 Elsevier-cím,
- az Optical Society of America által kiadott négy folyóirat,
- néhány ingyenesen hozzáférhető cím (pl. a *New Journal of Physics*, amelynek ingyenességét az teszi lehetővé, hogy aki publikál benne, annak 500 dollárt kell érte fizetnie, ami azonban csak szakmailag kvalitatív cikkek számára adott lehetőség).

/EVSTIGNEEVA, G. A.: Pečatnoe izdanie ili elektronnyj dostup k nemu? Poiski zolotoj serediny. = Naučnye i tehničeskije biblioteki, 10. sz. 1999. p. 44–49./

(Futala Tibor)